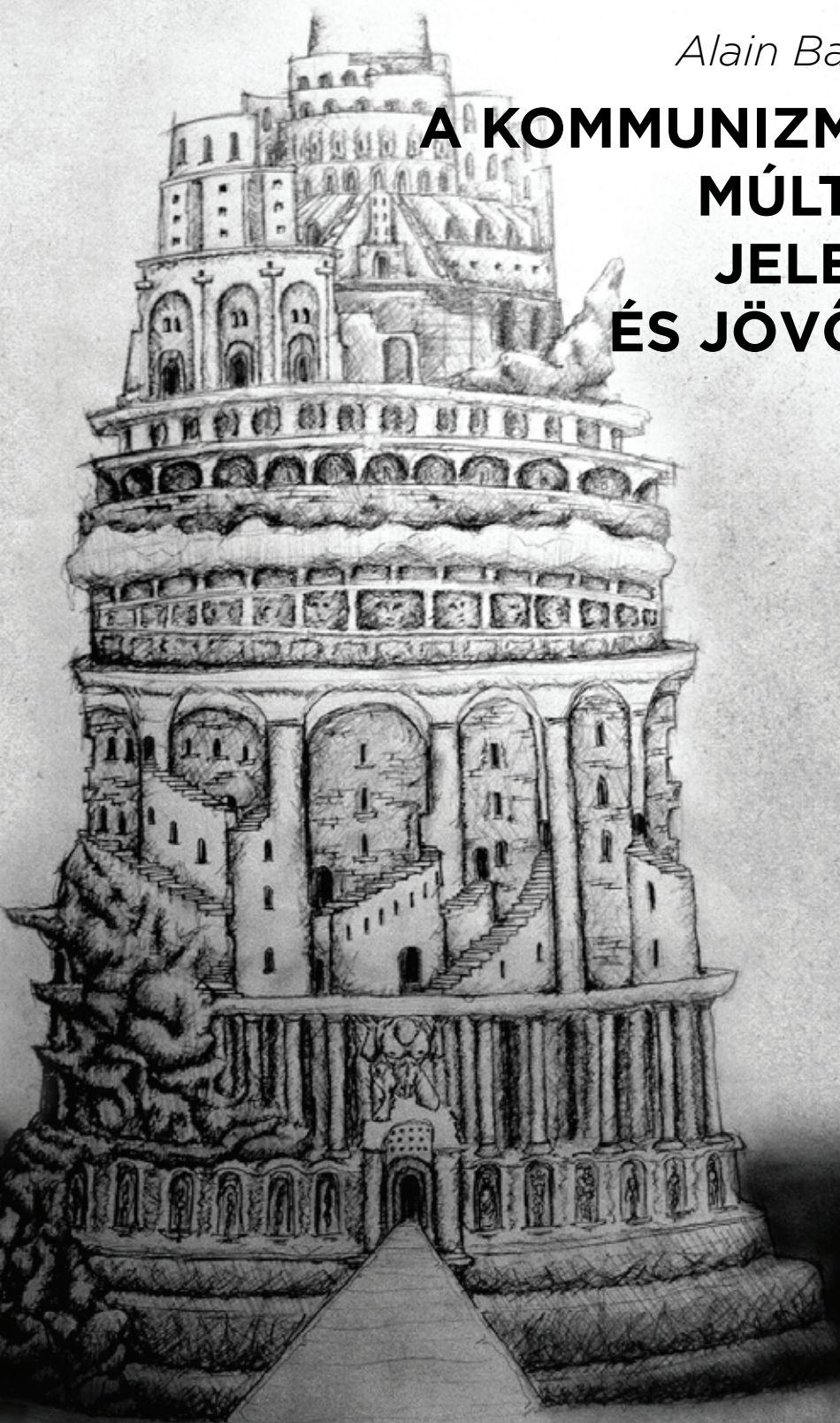

Alain Badiou

A KOMMUNIZMUS MÚLTJA, JELENE ÉS JÖVŐJE

LE KELL-E MONDANUNK A KOMMUNIZMUS ELKÉPZELÉSÉRŐL?

Gondolataim zárásaképpen a Sarkozy-epizódot, mely minden bizonnyal nem tartozik Franciaország történetének legdicsőségesebb pillanatai közé, szeretném egy szélesebb összefüggésbe helyezni, egyfajta hegeli körképet rajzolván korunk világtörténelméről. Korunk világtörténelme kapcsán természetesen nem a zszurnalisztika Mitterand–Chirac–Sarkozy triójának históriájára gondolok, hanem a munkások és más népi rétegek által képviselt két évszázados emancipatorikus politika alakulására.

A nagy francia forradalom és a lassan világméretűvé váló visszhangja, de különösen a forradalom leegalitáriánusabb irányba fordulása (azaz a robespierré-i Közjóléti Bizottság dekrétumai és Babeuf teoretikus elképzelései) óta tudhatjuk – „mi”, azaz az absztrakt emberiség, azaz ez a tudás rendelkezésünkre állhat, ha az emberi emancipációról gondolkodunk –, hogy *a kommunizmus egy helyes elképzelés*. Valójában nincs is birtokunkban más ilyen elképzelés, vagy legalábbis nekem nincs tudomásom róla. Bárki, aki lemondana erről az elképzelésről, abban a pillanatban el kellene, hogy fogadja a piacgazdaságot, a parlamentáris demokráciát (mely nem más, mint az állam formájának a kapitalizmushoz való idomulása), és bele kellene törődnie, hogy az egyre szörnyűbbé váló egyenlőtlenségek „természetesek”, így elkerülhetetlenek.

„Kommunizmus” – mit értünk e kifejezés alatt? Ahogy Marx a Gazdasági-filozófiai kéziratokban érvel, a kommunizmus egy relatív fogalom az emberiség sorsának általános alakulásában. És persze manapság elkerülhetetlen különbséget tenni a fogalom használata során, hiszen a 'kommunista' szó mint melléknév – az olyan használataiban, mint a „kommunista pártok”, a „kommunista világ”, hogy ne is említsük a „kommunista állam” szóösszetételt, mely természetesen egy önellentmondás, nem véletlen, hogy szívesebben használják helyette a szintén meglehetősen zavaros „szocialista állam” kifejezést – természetesen eléggé elhasználódott. Ez még akkor is igaz, ha, mint látni fogjuk, a különböző korszakokban ezek a fogalmak igen is részét képezték a kommunista hipotézis történetének.

A „kommunizmus” szó genezisében, mint erről a kanonikussá vált szöveg, a Kommunista kiáltvány tanúskodik, negatívan határozódott meg: azaz az osztályharcok logikájában azt jelentette, hogy talán megszüntethető a munkásosztály teljes alárendelődése egy uralgó osztálynak. Hogy ez az antikvitás óta létező alávetettség nem elkerülhetetlen. És ebből következően, a gazdagságot kezükben tartó és mozgató embereknek az – államhatalom képében kikristályosodó – oligarchikus hatalma nem szükségszerű. A kommunista hipotézis azt állította, hogy egy másfajta közösségi szerveződés megvalósítható – olyan, mely megszünteti a vagyoni egyenlőtlenségeket, sőt a munkamegosztást is: minden egyes ember többfajta munka elvégzésére képes egyénné válik, és megvalósul egy-egy

egyén életében a szellemi és a fizikai, vagy a városi és a vidéki munka közti szabad átjárás. Megszűnnek a hatalmas magánvagyonok, mint ahogy azok családi továbbörökítésének lehetőségei is. A kényszeren alapuló, katonai, rendfenntartó, a civil társadalomtól elkülönült államhatalom léte nem fog többé elkerülhetetlennek tűnni. Ebben a folyamatban, ahogy Marx fontos hozzájárulása a hipotézis történetéhez mondja nekünk, egy rövid szakasz után – ez a proletárdiktatúra, melynek a feladata a régi világ lerombolása – egy hosszabb szakasz következik, mely már a termelők és alkotók „szabad szerveződésén” alapul, és melyben megtörténik az „állam lassú elhalása”.

Így a 'kommunizmus' szó nem jelent mást, mint ennek a meglehetősen általános elképzelésnek az intellektuális megragadását. Mindazonáltal ez az elképzelés jelenti a horizontját minden olyan helyileg vagy időben akár a lehető legkorlátozottabb cselekedetnek, melynek a célja szakítani a fennálló renddel (azaz az egyenlőtlenségek szükségességével, és az ezek fenntartására létrehozott állami gépezettel). Minden ilyen kezdeményezés az emberi emancipációért vívott politika egy-egy darabkája. Hogy Kant nyelvén szóljunk, a kommunizmus egy *eszme*, melynek irányadó szerepe van, és nem egy program. Éppen ezért, ha ebben az értelemben beszélünk kommunista elvekről, teljesen abszurd ezeket utópiának minősíteni, mint sokan teszik. Ezek intellektuális sémák, melyek az adott körülmények között nyerik el aktuális formájukat, és melyek arra is alkalmasak, hogy egyfajta demarkációs vonalat képezve segítsenek elkülöníteni egymástól a különböző politikákat. Ha egy adott politikai korszakról beszélünk, nagy vonalakban meg tudjuk mondani, hogy egy-egy politika megfelel-e ezeknek az elveknek, széles értelemben emancipatorikus tartalmú-e, vagy ezzel szembenáll, tehát reakciós. Így a „kommunizmus” ebben az értelemben egy a mindennapi vitákban igen gyakran használt mintegy „orientáló” kifejezés, anélkül egyébként, hogy gyakran maga a szó elhangozna. Még mindig igaza van Sartre-nak, aki szerint „az antikommunisták állatok”, hiszen minden politikai szakaszt, mely elveiben vagy éppen elvei teljes hiányában ellentmond ennek a széles értelemben vett kommunista hipotézisnek, úgy kell megítélnünk, hogy az ellene van a teljes emberi emancipációnak, és ezzel az emberiség – a szó szoros értelemben vett – „emberi” jövőjének. Aki az emberiség sorsának alakulását nem a kommunista hipotézis kontúrjai alapján képzei el (bármilyen kifejezéseket is használjon erre, hiszen maguk a szavak keveset számítanak), az ezt a kollektív sorsot az animalitás szintjére alacsonyítja le. Mint jól tudjuk, manapság (azaz a kapitalizmusban) ez az animalitás nem jelent mást, mint a „versenyt”, azaz az érdekek harcát, melyen kívül semmi más sem létezik.

A kommunista hipotézis, mint az egyenlőség tiszta eszméje, kétségkívül az első államok kezdetei óta létezik a gyakorlatban. Amikor a tömegek az egyenlőség igazságosságára nevében harcba léptek az állami kényszerek ellen, már akkor megpillanthattuk a kommunista hipotézis első darabkáját, alapjait. Ennek okán gondoltuk azt, és írtuk meg az

azóta már sajnos elhunyt Francois Balmes-val 1976-ban „Az ideológiáról” című kis könyvünkben, hogy beszélhetünk a történelemben egy „kommunista invariánsról”, azaz ennek a tág értelemben vett kommunizmusnak egy alapvetően változatlan formában való fel-feltűnéséről. A népi felkelések, mint például a Spartacus irányította rabszolgafelkelés, vagy a Thomas Münzer-féle német parasztlázadás, példázzák leginkább ennek a kommunista invariánsnak a gyakorlati létezését a történelemben.

Mindazonáltal azon forma, melyet a kommunista hipotézis számára adtak a nagy francia forradalom gondolkodói és cselekvő szereplői, vezette be a történelemben a politikai modernitást. Ezáltal teremtődött meg az ancien régime mentális struktúrái elvetésének lehetősége, jóllehet ez a változás nem a „demokratikus” politika különböző formáinak – melyekből kialakultak a burzsoázia politikai hatalommeghódításának eszközei – alapján artikulálódott. Ennek a körülménynek a jelentősége óriási: a kezdetektől igaz, hogy a kommunista hipotézis egyáltalán nem esett egybe a „demokratikus” hipotézissel, mely később a parlamentarizmushoz vezetett. A kommunizmus más történetet, más eseményeket jelenít meg. Az eseményeknek, melyeket a történelemben ez a hipotézis testesít meg, más természetű a jelentőségük és hatásuk, mint amelyeket a demokratikus burzsoá historiográfia emel ki. Éppen ezzel magyarázhatjuk, hogy Marx materialista alapokat adott az emberi emancipáció politikatörténete első szakaszának egyrészt azzal, hogy új életet lehel a 'kommunizmus' szóba, másrészt úgy, hogy távol tartotta azt minden demokratikus „politizmustól”, aláhúzával, hogy a párizsi kommün példájából következően a burzsoá államot (legyen az akár annyira demokratikus is, amennyire ez lehetséges) el kell pusztítani.

Akárhogy is legyen, én azt javaslom önöknek, hogy önök maguk ítéljék meg, melyek a kommunista hipotézis horizontjának fontos és kevésbé fontos, az önök számára vállalható vagy vállalhatatlan elemei. Én újra csak azt mondhatom: a kommunista hipotézis egy helyes elképzelés, melynek fel tudjuk vázolni a legfontosabb elveit, bármilyenek is legyenek ezeknek a jelen kontextusának alávetett változásai és variációi.

Annak idején Sartre fejtette ki a lényegét egy interjújában: „Ha a kommunista hipotézis nem helyes elképzelés, ha a gyakorlatban nem kivitelezhető, az azt jelentené, hogy az emberiség élete önmagában nem sokban különbözik a hangyák vagy a természetek világától”. Mit akarhatott ezzel mondani Sartre? Azt, hogy ha a „verseny”, a szabad kereskedelem, a kis élvezetek summázata és azok a gátak, melyek megvédenek minket a gyengébbek vágyaitól, minden kollektív vagy magánlétezés alfái és ómegái, akkor az emberi élet nem ér egy lyukas garast sem.

Ez az a lyukas garas, melyre le akarja alacsonyítani az emberi létezők döntő többségének az életét Bush az agresszív konzervativizmus és a keresztes háborúk logikájának örve alatt, „Blair-a-jámbor” a militarista retorikájával, vagy éppen Sarkozy a „Munka-Család-

Haza¹ fegyelmező jelszavának felhasználásával. És persze ott van a talán még rosszabb „baloldal”, mely nem tud mást hozzátenni ehhez az ürességtől kongó erőszakhoz, mint saját szintúgy semmitmondó béketűrését vagy jótékonyágának bizonytalan szellemét. A gyilkos versennyel, a „papa fiacskái” álságos sikereivel, az elszabadult pénzügyi világ nevetséges übermenscheivel, a világ tőzsdéinek hőseivel szemben mit tud a baloldal felmutatni? Csak ugyanezeket a szereplőket, nyakon öntve a barátságosság némi mázával – ez a baloldal nem képes másra, mint egy piciny olajat önteni a gépezet fogaskerekei közé, vagy némi alamizsnát juttatni a legelesettebbeknek. Olyan baloldal ez, mely semmit sem örökölt Nietzschétől, csak az „utolsó ember” kivérzett alakjának képét.

Egyszer és mindenkorra leszámolni ’68-cal² nem jelent mást, mint hogy belenyugodjunk: nincs más út előttünk, mint a pénzügyi világ nihilizmusának vagy a szociális környülethez az útja. Ma már nem csak arról van szó, hogy el kell ismerni, a kommunizmus összeomlott a Szovjetunió bukásával, nem is csak arról, hogy a Francia Kommunista Párt a siralmas végét járja, hanem arról is, hogy fel kell hagyni azzal az elképzeléssel, hogy 1968 májusa éppen az „államkommunizmus” bukása belátásának volt egy tudatos és azonnal a gyakorlatba átültetett pillanata. És így persze annak eltagadását, hogy 68 májusa és a rákövetkező öt év éppen a kommunizmus hipotézisének egy új szakaszát jelentette, mely már távol tartotta magát az államhatalomtól. Jóllehet bizonyára senki sem tudta akkoriban, hogy ennek az új szakasznak az útja merre vezet, de azzal mindenki tisztában volt, hogy 68 a hipotézis egyfajta újjászületését jelentette.

Sarkozy és mindaz, melyet e név megtestesít, azt mondja nekünk, hogy fel kell hagyni mindennel, amely egy hasonló újjászületésre emlékeztetne, hogy a társadalom mindössze olyan egyének gyülekezete, akiket csak a saját érdekük foglalkoztat. Egyébként, ha valóban ez lenne az igazság, akkor bizonyos, hogy azonnal fel kéne hagyni a filozófiával, és rábízni az embert szomorú végzetére.

Mi persze sosem fogjuk hagyni, hogy Sarkozy diktálja nekünk az emberi létezés értelmét vagy a filozófia feladatait. A mi feladatunk természetesen nem az, hogy asszisz-

1 „Travail-Famille-Patrie”: ezzel a jelszóval váltotta fel Pétain marsall (és a náccikkal kollaboráló, autoriter vichyi rendszer) „nemzeti forradalma” a „Liberté-Egalité-Fraternité” formulát. Badiou egyik központi mondanivalója Sarkozyról, hogy az valamiféle „transzcendens pétanizmust” képvisel. Lásd erről részletesebben a 9. lábjegyzetet (a *ford.* megjegyzése).

2 A munkás ideológiai és politikai alakjának XIX. századi genezisééről, ennek következményeiről a politikai gondolkodásban, és a doktrínáról, mely ezt az alakot az „Egyenlők közösségéhez” kötötte, természetesen Jacques Rancière nagyszerű műveit kell forgatnunk, különösen két szép könyvét: *La nuit des prolétaires* (1981) és *Le maître ignorant* (1987).

táljunk a kommunista hipotézisről való lemondáshoz, hanem hogy megvizsgáljuk, hol tartunk manapság a hipotézis történetében.

A KOMMUNISTA HIPOTÉZIS TÖRTÉNETE, ÉS JELEN ÁLLAPOTA

Szükségesnek látszik hát felvázolni a történelmi tablót annak érdekében, hogy pontosan lássuk, hol is tartunk napjainkban. A kommunista hipotézis történetét két nagy fejezetre oszthatjuk: az elsőben megtörtént a hipotézis alakba öntése, kontúrjainak megrajzolása, míg a másodikban kísérletet tettek annak megvalósítására.

Az első szakasz története a nagy francia forradalomtól a párizsi kommunig (azaz mondhatjuk 1792-től 1871-ig) ível, tehát nagyjából nyolcvan évet ölel át. Ebben a korszakban a világ sokféle országában a lehető legnagyobb újdonságnak számító politikai jelenségek felbukkanására került sor, azonban mégis azt mondhatjuk, hogy – legalábbis, ami a legfontosabb bonyodalmakat illeti – a történet elsősorban francia. Marx maga is, noha a történelmi korszak filozófiai alapját Németországban (a hegeli dialektika), tudományos fordulatát Angliában (a politikai gazdaságtan megjelenése) látta, azonban valóságos gyakorlati politikai tartalmát illetően nem hagyott kétséget afelől, hogy azt Franciaországban kell keresnünk.³

Ebben a szakaszban kerül sor, a kommunizmus zászlaja alatt, egy tömegmozgalom a politikai hatalom megragadásának tematikájához való hozzákötésére. Ekkor van szó először egy olyan népmozgalom szervezéséről, melynek célja – a lehető legváltozatosabb formában: tüntetések, sztrájkok, felkelések, fegyveres akciók – a rendszer megdöntése. Mindezen teljesen egyértelműen azt érthetjük, hogy a rendszer megdöntése egy felkelés formájában történik meg, melyet „forradalomnak” nevezünk. Ez a forradalom eltöri a társadalom fennálló formáit (a magántulajdon és annak öröklődése, az emberiség nemzetre való szétbomlása, a munkamegosztás rendszere stb.), és létrehozza a kommunizmus egyenlőségét, ahogy azt a munkásság gondolkodói – erről írt nagyszerű elemzést Jacques Rancière⁴ –, és különösen az „Egyenlők Közössége” felvázolták.

3 *Le Siècle* (Le Seuil 2005) címmel írt könyvemben egy részletes vizsgálatát végeztem el a „valóság szenvedélyének”, mint a szubjektivitás tipikus XX. századi formájának.

4 1968 májusáról, annak valódi politikai tartalmáról, azaz nem mint az ifjúság kulturális kríziséről lásd Natasha Michelnek a „Rouge Gorge” konferenciák keretében elhangzott előadását: *O Jeunesse! O Vieillesse!* (lásd az előző lábjegyzetet). Natascha Michel, ez a nagy regényíró nő találta fel azt a prózát, mely megragadja a korszak tapasztalatát, l. *La Chine européenne* (Gallimard 1975), *Circulaire à toute ma vie humaine* (Le Seuil 2005).

A régi rend egyszerre köszönheti bukását saját benne rejlő korrupciójának és annak a nyomásnak, melyet a – minden valószínűség szerint fegyveres – népi mozgalom kényszerít ki. Ebben a történelmi pillanatban tűnnek fel először a munkásmozgalom sajátlagos vonásai. A régi forradalmi társadalmi csoportok, a városok szegényei, a kézművesek, a diákok és az értelmiségiek, a vidéki szegények tömegei ekkor változnak meg véglegesen, elsősorban a munkásosztály irányító szerepe révén.

Ezt a történelmi szakaszt a párizsi kommün megkapó újdonsága és radikális elbukása zárta le. A kommün volt a legmagasabb szintű formája a népi mozgalom, a munkásirányítás és a fegyveres felkelés ily módon való kombinálásának. Megmutatta ezen formula hihetetlen életképességét: képes volt a hatalom gyakorlására két hónapon keresztül Európa egyik legnagyobb fővárosában, nemzetközi forradalmárok (elsősorban lengyelek) hathatós támogatásával – mindez a marxista koncepciójú Internacionálé erejét mutatta meg. De persze azonnal nyilvánvalóvá váltak a formula korlátai is: nem volt képes a forradalomnak egy valódi nemzeti kifizetési lehetőséget adni, sem a hatékony ellenállás formáit megszervezni, míg az ellenforradalom – a külföldi hatalmak hallgatólagos segítségével – számíthatott hatékony katonai gépezetére.

A hipotézis történetének második szakasza 1917-ben az orosz forradalommal kezdődik, és 1976-ban ér véget, a kínai kulturális forradalom lezáródásával és az 1966 és 1975 között a Föld minden táján jellemző mozgalmi fellángolás elcsitulásával, melynek epicentruma, legalábbis az újdonság szemszögéből nézve, a francia '68 és az azt követő évek voltak. Így ez a második szakasz nagyjából ötven évet ölel át, de mindenképpen jelezniük kell, hogy ennek a korszaknak a kezdetét az első szakasz végétől majd ugyanennyi idő (több mint negyven év) választja el.

Ez a második, igen összetett korszak már az utolsó periódusát illetően közvetlenül magában foglalja azt a kort, melynek jelenleg is örökösei vagyunk. Ezt a korszakot leginkább az idő kérdése uralja: hogyan vezessük győzelemre a kommunizmust? Hogyan kerüljük el a párizsi kommün sorsát, azaz hogyan álljunk hosszabb ideig ellen a tőkés és a zsoldosaik véres reakciójának? Hogyan szervezzük meg az új hatalmat, az új államot, hogy az ellent tudjon állni ellenségei destrukciójának? Lenin számára a nagy kérdést az ezekre a problémákra adott válasz jelentette. És bizonyosan nem volt véletlen, hogy az ismert történet szerint Lenin örömeiben táncra perdült a havon, mikor az orosz forradalmi hatalom egy nappal túlélte a párizsi kommün fennállási idejét.

Ebben a második szakaszban már nem a kommunista hipotézis zászlaja alatt küzdő népi és munkásmozgalom léte a legfontosabb probléma, de nem is a felkelés formájában történő forradalom általános eszméje. A probléma itt már a győzelem és a diadal tartóságának kérdése. Vagy másképpen fogalmazva: ekkor már nem a hipotézis megfogalmazásáról vagy próbára tételéről van szó, hanem a megvalósításáról. Ebből a nézőpontból

az általános érvényű megállapítást, a lényegét Lenin fogalmazta meg, amikor kijelentette, hogy „most beléptünk a győztes proletárforradalmak korszakába”. Ez az oka annak, hogy a XX. század első kétharmadát az általam a „valóság szenvedélyének”⁵ nevezett jelenség uralta. Amit a XIX. század álmodott és próbára tett, a XX. század teljes egészében beteljesítette.

A kényszeres ragaszkodás a győzelemhez és a valósághoz maga után vonta, hogy a legfontosabb problémák elsősorban a szervezeti és a szervezeti fegyelmet illető kérdések köré összpontosultak, melyek egyenesen vezettek el – 1902-től és Lenin „Mi a teendő?”-jétől – a centralizált, homogén osztálypárt teóriájáig és gyakorlatáig. Másképpen azt mondhatnánk, hogy a kommunista pártok „vasfegyelmükkel” tulajdonképpen a kommunista hipotézis valóságát testesítették meg.

A hipotézis története második szakaszának karakterisztikus konstrukciója, a párt, valójában megoldotta a még az első szakaszból, egészen pontosan a párizsi kommünből, ezen szakasz csúc- és végpontjából ránk hagyományozott problémát: a győzelem kérését. Oroszországban, Kínában, Csehszlovákiában, Albániában, Koreában – s valamelyest más módon, de Kubában is – a teljes politikai és társadalmi forradalom a kommunista pártok irányítása alatt aratott győzelmet, és az elhúzódo, gyakran hosszan tartó felkelés vagy polgárháború idején a győzelmet a „szocialista állam” formája hozta végül el. Az első szakasz után, mely elhozta a kommunista hipotézis megfogalmazását és mozgalomba történő artikulálódását, eljött a második, mely – a fegyelmezett és militarizált szervezet által – megvalósította a hipotézis lokális, ámde időben tartós győzelmét.

Mint ahogy ezt természetesnek is tarthatjuk, ez a második szakasz olyan problémákat is indukált, melyeket nem voltak képesek megoldani ugyanazokkal a módszerekkel, amik az első szakaszból öröklött problémák kezelésében sikeresek voltak. Valójában az történt, hogy a párt, mely megfelelő formának bizonyult a katonai felkelés sikerre vitelében a meggyöngyült reakciós hatalmakkal szemben, teljesen inadekvátnak bizonyult a marxi értelemben vett proletárdiktatúra államának létrehozatalában – mely államnak egyfajta, az átmenetet biztosító „nemállamnak”, egy hatalmat gyakorló „nemhatalomnak” kellett volna lennie az államhatalom fokozatos eltűnését leíró dialektikai formula értelmében. A kialakuló pártállam formula éppen ellenkezőleg, egy eddig sosem látott formáját hozta létre az autoriter államnak, sőt a terror rendszerének, de mindenképpen egy olyan államnak, mely igen távol került az emberek gyakorlati életétől. Számos vívmánya ezeknek a „szocialista” államoknak igencsak jelentős, különösen az oktatás, a közegészségügy, a mindennapok ideológiája (az egyszerű dolgozó emberek formális felértékelésére gondolok), a közrend területén. A nemzetközi politika területén ezek az államok éppen

5 *Le Siècle* (Le Seuil 2005) címmel írt könyvemben egy részletes vizsgálatát végeztem el a „valóság szenvedélyének”, mint a szubjektivitás tipikus XX. századi formájának.

elég félelmet keltettek az imperialista államokban ahhoz, hogy azokat – mind nemzetközi szinten, mind országhatárokon belül – némi óvatosságra kényszerítsék. Ez az az óvatosság, melyet annyira hiányolunk manapság, mikor a mértékét veszített kapitalizmus arroganciája a legmagasabb fokozatba kapcsolt. Mindezek ellenére kijelenthetjük, hogy magának az állami eszközökkel történő változtatásnak az elve bizonyult divatjamúltnak és nem hatékonyak. A véres rendőrhatalmi erőszak széles körű kiterjesztése sem volt elég ahhoz, hogy megmentse ezeket a rendszereket a bürokrácia mozdulatlanságától egy olyan, az ellenfelek által rájuk kényszerített gyilkos versenyben, melyben alig ötven év bőven elegendő volt annak belátására, hogy képtelenség azt megnyerni.

Ennek a problémának – azaz annak, hogy a párt, mint forma, inadekvát a kommunista hipotézis kreatív gyakorlatba fordítására és tartós fennmaradásának biztosítására – a megoldására tett kísérletet a második szakasz két utolsó nagy megrázkódtatása, a kínai kulturális forradalom és a francia „68 májusának” nevezett homályos eseménysor. Kínában ezzel kapcsolatban Mao maximája a következőképpen hangzott: „Kommunista mozgalom nélkül nincs kommunizmus”, azaz mindenáron bele kell meríteni a pártot a tömegmozgalomba, ezzel regenerálni, debürokratizálni, és a valós világ megváltoztatása irányába tolni. A kulturális forradalom⁶ megkísérelte ezt az erőfeszítést, és noha hamar kaotikussá és erőszakossá vált, és bármennyire is bizonytalan volt az ellenség valós kiléte, mégis a társadalom egyetlen valódi oszlopa ellen fordult: maga a kommunista párt ellen. Nem volt véletlen, hogy maga Mao deklarálta: „Nem tudjátok, hogy hol keressétek a burzsoáziát? De hiszen az éppen a kommunista pártban lakozik!” Végeredményben, éppen azért, mert nem nyújtottak segítséget az állam decentralizációja legradikálisabb kísérletének (az 1967-ben létrejött „sanghaji kommünnek”), a kulturális forradalom után az eredeti rendet kellett visszaállítani, csak éppen sokkal rosszabb körülmények között. Franciaországban pedig, 1968 májusa után,⁷ az volt a domináns meggyőződés, hogy a kollektív szervezett cselekvés új politikai helyeket hozhat létre, s nem egyszerűen a centralizált államhatalmat termeli újra. A fő tartalma ennek az eseménynek azok az új szervezeti és cselekvési formák

6 Ha többen szeretnének tudni arról, hogy mit gondolok a kínai kulturális forradalomról és annak történelmi jelentőségéről, olvassák el a broszúrát (La Révolution Culturelle: la dernière révolution?), melyet az általam és Natascha Michel által létrehozott és 2001 és 2005 között vezetett „Rouge Gorge” konferenciák keretében publikáltunk.

7 1968 májusáról, annak valódi politikai tartalmáról, azaz nem mint az ifjúság kulturális kríziséről lásd Natascha Michelnek a „Rouge Gorge” konferenciák keretében elhangzott előadását: O Jeunesse! O Vieillesse! (lásd az előző lábjegyzetet). Natascha Michel, ez a nagy regényíró nő találta fel azt a prózát, mely megragadja a korszak tapasztalatát, I. La Chine européenne (Gallimard 1975), Circulaire à toute ma vie humaine (Le Seuil 2005).

voltak, melyek lehetővé tették az azonos politikai víziókkal rendelkező értelmiségiek és munkások közös cselekvését. Ezek az új formák elgondolhatóvá tették a kommunista hipotézist túl a politikai hatalom megragadásán is. Mégis, noha ezek a gyakorlati tapasztalatok továbbéltek a legkülönbözőbb formákban, a hetvenes évek végétől azt mondhatjuk, hogy világméretben a reakciós állam új formája, a kapitalokapitalizmus, a „demokrácia” fedőneve alatt, felülkerekedett az emberek gondolkodásmódjában. Kijelenthetjük, hogy a politikai folyamatok új formái⁸ manapság hozzátétőlegesen abban a szakaszban vannak, mint amelyben Lenin volt a XX. század első esztendeiben: amikor a „Mi a teendő?” kérdésre az ellenség által dominált általános környezetben konkrét válaszokat kell adni, olyan válaszokat, melyek lassan, de biztosan a szubjektív jelenségek felértékelődéshez vezetnek.

Emlékeztetnem kell azonban arra, hogy a hipotézis két korszaka – azaz az utolsó Marx és az első Lenin – között negyven, az imperializmus diadalát hozó év telt el. A kommunizmus eltiprásától az első világháború kitöréséig tartó évtizedek a világot meghódító, a minden földrészt szétdúló és kirabló burzsoázia hatalmának csúcspontjai. Én itt a kommunizmus történetének korszakairól írok, de tudni kell, hogy ezeket a korszakokat olyan időszakok választják el egymástól, melyekben távolról sem a kommunista hipotézis győzelméről, stabilitásáról vagy kiegyensúlyozottságáról szól a történet. Ezekben a korszakokban, éppen ellenkezőleg, mást sem hallunk, mint hogy ez a hipotézis tarthatatlan, sőt abszurd és morálisan bűnös, így a legjobb, amit tehetünk, ha lemondunk róla. Hogy újra felidézünk Sarkozyt: egyszer és mindenkorra le kell számolni '68 májusával.

Mégis ez teszi lehetővé, hogy feltegyük magunknak a kérdést: hol tartunk manapság? Megállapíthatjuk, hogy a hipotézis történetének második korszaka világszinten nagyjából a múlt évszázad hetvenes éveinek a végén fejeződött be. Ehhez azt is hozzátehetjük, hogy – levonva a tanulságokat a szakaszt lezáró két kritikai kísérletből, azaz 1968 májusából és a kínai kulturális forradalomból – új körülmények között sokféle színes

8 A különböző rövidebb-hosszabb ideig tartó, a hetvenes évek közepétől jelentkező politikai események közül, melyek megpróbálták új életet lehelni a kommunista hipotézisbe (noha maga a kommunizmus szó gyakran nem is volt használatos), azaz megpróbáltak szembeszállni a kapitaloparlamentarizmus dominanciájával, és megváltoztatni a politika és az állam közti kapcsolatokat, a következőket lehet kiemelni: a portugál forradalom első két éve, a lengyel Szolidaritás első időszakai, azaz a gyárákban lezajló események, az iráni sah elleni lázadás első szakasza, az Organisation politique nevű szervezet megalakítása Franciaországban, illetve a zapatista mozgalom Mexikóban. Manapság komolyan meg kell vizsgálni, hogy milyen valódi követelések fűzik a népet az olyan szervezetekhez, mint a libanoni Hezbollah vagy a palesztinai Hamasz (jóllehet, a mi univerzalista nézőpontunkból ezek vallásos kötődése behatárolja jelentőségüket). Vagy igen komoly figyelmet kell szentelnünk a Kínában lezajló számtalan munkás- és parasztfelkelésre, az indiai és nepáli „maoisták” akcióira... és a lista korántsem ért véget.

közösség keresi az emancipációhoz vezető politika jelenkori viszonyoknak megfelelő útját. Valójában most egy újabb két korszak közötti intervallum időszakában vagyunk: az ellenség látható diadalának periódusában. Így például elbátortalanodás és engedmények nélkül le tudjuk írni, hogy mi zajlik jelenleg Franciaországban: az államhatalom rangjára emelkedett transzcendens pétainizmus⁹ formáinak újbóli megjelenése. Ez nem egy olyan őrült, oda nem illő jelenség, melynek deprimálnia kellene minket: ez egyszerűen annak a ténynek a lokális kikristályosodása, hogy jelenleg egy intervallum korszakában vagyunk, amilyen létezett már, ráadásul igen hosszú ideig, a XIX. század végén, a XX. század elején. Márpedig, ha tisztában vagyunk ezekkel a körülményekkel, akkor ma a legfontosabb teendő a kommunista hipotézis egy új szakaszának a megnyitása. Az egyedüli probléma a jelenkori katasztrófa kiterjedésének a mértéke, elsősorban persze a háborúé, az imperia- lizmussal járó ezen elkerülhetetlen megrázkódtatásé, és ezzel együtt az az ár, melyet az emberiség kénytelen fizetni az előrejutásáért. Az egyedüli cél az lehet, mely biztosítja az emberiség üdvét, azaz az egalitárius kommunizmus ezúttal az egész bolygónkra kiterjedő megvalósítását.

Nekünk, akik ismertük 1968 májusát és a kínai kulturális forradalmat, kizárólagos kötelességünk továbbadni a kommunizmus szétszórt mozgalmárcsoportjainak azt a racionális bizonyosságot, mely már jelen volt különböző forró politikai pillanatokban: ami jönni fog, ami bekövetkezik, az nem lesz, nem lehet egyszerű folytatása a második szakasz jellemzőinek. A marxizmus, a munkásmozgalom, a tömegdemokrácia, a leninizmus, a proletariátus pártja, a szocialista állam, a XX. század minden jelentőségteljes találmánya többé már nem mondható valóban hasznosnak. A teória, az elmélet szintjén persze mindezeket szükséges ismerni és gondolkodni is kell róluk, de a politika mezején ezek egyszerűen a gyakorlatba át nem ültethetőkké váltak. Ez az első és legfontosabb pontja a tudatosságnak: a második szakasz véget ért, hasztalan kísérleteznénk a folytatásával vagy a restaurálásával.

Az az igazság, és ez már a múlt század hatvanas éveiben feltűnedezni látszott, hogy a mi mostani problémánk már nem egy széles, a hipotézist megtestesítő népmozgalom problémája, de nem is azé a proletárpárté, mely győzedelmes irányításával ez a hipotézis

9 Badiou nem azt állítja, hogy a mai viszonyok emlékeztetnének 1940-re, vagy hogy Sarkozy azonos lenne Pétainnel, hanem arról beszél, hogy azok a jelenségek, melyeket Sarkozy megtestesít a hatalomban, tudattalan, „historico-nationales” gyökereiket a pétainizmusban találják meg. Ezért „transzcendens” ez a pétainizmus: a felszínen természetesen a Sarkozy és Pétain közti különbségek nyilvánvalóak, azonban mégis a kollektív tudatalatti szintjén azonosak. Másrészt Badiou koncepció- jában a „pétainisme” szélesebb értelmű, mint konkrét történelmi megjelenési formája: lényegében az 1815-ben színre lépő restauráció, az „örök reakció” egy elnevezése (és Sarkozy ennek a mai meg- nyilvánulási formája, „a reakció neve”) (a *ford.* megjegyzése).

megvalósult. A harmadik szakasz stratégiai problémája, melyen dolgoznunk kell, teljesen másban áll.

Minthogy jelenleg egy az ellenség által dominált két szakasz közti intervallumban vagyunk, és minthogy az új keletű tapasztalatok egyelőre igen korlátozottak, ezért nem érzem magamat képesnek arra, hogy egy csapásra felvázoljam, melyek lesznek ennek a most nyíló harmadik szakasznak a legfontosabb jellemzői. Mégis, az általános irány, vagy mondjuk úgy, a dolgok filozófiai absztrakciója elmondhatónak tűnik: amiről szó van, az *egy újfajta viszony kialakítása a valós politikai mozgalom és az ideológia között*. És bizony ez hallgatólagosan már benne foglaltatott a „kulturális forradalom” kifejezésben, és erről szöli Mao is: „Hogy rendet tegyünk a szervezeti kérdéseket illetően, ahhoz először rendet kell tennünk az ideológiában”. És persze ez volt 1968 májusának hallgatólagos közös eszméje is: „a gondolkodás forradalmasításának” ideája.

A kommunista hipotézis generikus formája az „alapja” minden emancipatorikus orientációnak, mely egyedül éri meg azt a fáradságot, hogy a történelemmel vagy a politikával foglalatkoskodjunk. De a hipotézis *felvázolása, prezentációja*, amely valójában meghatározza egy-egy történelmi szakasz jellegzetességeit: a hipotézis felvázolásának egy új módja új szervezeti és cselekvési formákat hoz magával.

Természetesen – hol ilyen módszerrel, hol másmilyenrel – ma össze kell gyűjtenünk az első szakasz teoretikus és történelmi tanításait, ahogy a második szakaszból is megörököljük a győzelemhez szükséges fegyelem központi gondolatát. Mégis, ma a mi problémák nem az, hogy létezik-e a hipotézist zászlajára tűző mozgalom, vagy hogy egy-egy állam szintjén kivívtuk-e a győzelmet. Ma a probléma abban áll, hogy *meg kell találnunk azt a sajtóságos módozatot, ahogy a hipotézis talaján álló gondolat meg tud jelenni a cselekvés alakzataiban*. Vagyis röviden szólva: egy új viszonyt kell kidolgoznunk objektivitás és szubjektivitás között, mely nem lehet egy sokszínű, a tagok sokaságának intelligenciája által vezérelt mozgalom (ahogy Negri és az alterglobalisták gondolják), de nem lehet egy megújított és demokratizált párt sem (ahogy a megcsontosodott trockisták és maoisták képzelik). A XIX. századi munkásmozgalom és a XX. századi kommunista párt a kommunista hipotézis anyagi prezentációi voltak, azonban ma már lehetetlen visszatérni bármelyik formához is ezek közül. Milyen lehet tehát a hipotézis mostani, XXI. századi megjelenése?

Jegyezzük meg, hogy a XIX. században a fő kérdés egészen egyszerűen magának a kommunista hipotézisnek a *létezése* volt. Amikor Marx azt mondta, hogy a kommunizmus kísértete bejárja Európát, ezzel azt érzékeltette, hogy a hipotézis kész, megalkottuk. A második szakasz – a vasfegyelmű forradalmi párttal, az osztályháború militarizálásával, a szocialista állam megalkotásával – kétségkívül a hipotézis győzedelmes reprezentációjának volt a korszaka. Mindazonáltal ez a reprezentáció az első korszak sok jellemvonását

megőrizte, elsősorban a radikális változtatás igényére („a Föld fog sarkából kidőlni”) vagy a forradalomra, mint globális jelenségre gondolhatunk. Ezért azt mondhatjuk, hogy ekkor a győzelmet úgy képzelték el, mint *a hipotézis első formájának* a győzelmét.

Ma azonban az a feladatunk, a szocialista államok negatív tapasztalatai és a kulturális forradalom, valamint 1968 kétértelmű tanulságai után (és ezért van, hogy gondolati útke-resésünk oly bonyolult, oly csapongó és oly sok tapasztalattal terhes), hogy megtaláljuk a kommunista hipotézis egy olyan létezési módját, mely különbözik az első korszakétól. Ahogy mondtam, a kommunista hipotézis jó elképzelés maradt, én legalábbis nem látok jobbat; ha ezt az elképzelést elvetjük, akkor nem érné meg a fáradságot semmilyen kollektív cselekvés. A kommunizmus horizontja nélkül, ezen *eszme* nélkül semmi olyan történelmi vagy politikai esemény nem létezne a jövőben, mely számot tarthatna a filozófus érdeklődésére. Mindenki törődjön a saját dolgával, és ne is beszéljünk többet az egészről! Adjunk igazat a patkányembereknek,¹⁰ mint ahogy néhány volt kommunista teszi, részint pénzhétségből, részint amiatt, mert elvesztette bátorsága utolsó maradványát is. De az eszméhez való ragaszkodás, a hipotézis létének fenntartása nem jelentheti azt, hogy hozzáláncoljuk magukat annak első – főleg a tulajdon és az állam kritikájához köthető – formájához, prezentációjához, és változatlanul hagyjuk azt. Valójában számunkra az a feladat, azt is mondhatnánk, filozófiai kötelesség, hogy segítséget nyújtsunk *a hipotézis léte új formájának* kifejlődéséhez. Egy új típusú, ezen a hipotézisen alapuló politikai kísérlet kialakításához. Mi a második korszak és különösen annak záróakordjai viszonyai között nevelődtünk, szocializálódtunk, de most vissza kell térnünk a kommunista hipotézis létének feltételeihez, nem egyszerűen csak tökéletesíteni kell a hozzá elvezető eszközöket. Most már nem elégedhetünk meg az állam és a tömegmozgalom dialektikus kapcsolatának felvázolásával, a felkészésre való előkészületekkel, vagy egy hatékony, fegyelmezett szervezet megalkotásával. Valójában nekünk kell *visszavezetni a hipotézist az ideológiai és mozgalmi küzdőterre*.

Ma a kommunista hipotézis támogatása a helyi politikai kísérletekben lehetővé teszi számunkra, hogy – szemben a hatalomban levő reakció dominanciájával – fenntartsuk annak részleges konzisztenciáját: ez a minimális feltétele annak, hogy a hipotézis fenntartása magától értetődőnek is látszódjék.

Ebben a tekintetben ma közelebb vagyunk a XIX. század fentebb vizsgált problémáihoz, mint a XX. század nagy forradalmaihoz. Jelenleg, ahogy az 1840-es évektől jellemző volt, teljesen cinikus kapitalistákkal van dolgunk, akiket egyre inkább az a gondolat vezérel, hogy csak a gazdagság számít, hogy a szegények egyszerűen lusták, hogy az

10 „L’homme aux rats” – Badiou ezt a kifejezést használja Sarkozyre és a hozzá hasonlókra. A kifejezésnek Freudra visszavezetendő jelentése van, vö. Freud: A patkányember. Klinikai esettanulmányok lásd (Cserépfalvi 1994) - a ford. megjegyzése).

afrikaiak szellemileg visszamaradottak, hogy a határtalan jövő a nyugati világ „civilizált” burzsoáié. A XIX. század összes lényeges jellemvonása újra feltűnik: hihetetlenül kiterjedt nyomornegyedek, elhagyatott, kifosztott területek egy-egy gazdag országon belül, egyre növekvő egyenlőtlenség, egyre élesebb határvonal a munkások vagy a munkanélküliek és a középosztály között, a politikai hatalom teljes feloldódása a vagyonosok szolgálatában, a forradalmárok dezorganizációja, a fiatalság egyre nagyobb szejetének nihilista reménytelensége, az értelmiségiek széles körének szervilizmusa, a kommunista hipotézis kortárs módszereit kutató néhány kis csoport igen szűk körű, minden oldalról szorongatott aktivitása...

És minden bizonnyal ma, ahogy a XIX. században is történt, nem a hipotézis győzelme napjaink kérdése – ezzel ma mindenki tisztában van. A kérdés a hipotézis létének a feltételeire irányul. És igen, ez volt a XIX. század forradalmárainak is a nagy problémája: először is életet kellett lehelni a hipotézisbe. És bizony ez a mi feladatunk is ebben a két korszak közti intervallumban. A kombinálása a mindig globális és univerzális gondolati struktúráknak és a mindig egyedi és lokális politikai kísérleteknek (melyek azonban mindig univerzális hatással bírhatnak), a kommunista hipotézis jelenkori tudatunk és szituációink közti új létezésének megalkotása.

Mi lehetne ennél lelkesítőbb?

Fordította Balázs Gábor